

Svensk
biblioteksförning

Kompetensturnén

- om framtidens bibliotekarier
och deras arbetsmarknad

Publikationen kan kopieras fritt och citeras.
Vid citering ange källan.

November 2018

Innehållsförteckning

Förord	4
Inledning	5
Samtal med utbildningarna	5
Arbetsmarknaden för bibliotekarier	6
Studenternas bild av sitt framtida yrkesliv	7
Åtgärder	9
Vägen framåt	9

Förord

Bibliotekens uppdrag och användarnas förväntningar utvecklas, förändras och breddas. Det bör framför allt mötas med relevant och hög kompetens hos bibliotekens medarbetare. Bibliotekarie är idag ett bristyrke. Biblioteken har en viktig samhällsbärande funktion. Det är centralt att kompetensförsörjningen fungerar och att den kompetens som finns är relevant för verksamheten idag och för att ta biblioteken vidare in i framtiden.

För att få en bättre insyn och förståelse för frågor kring kompetens och kompetensutveckling på bibliotek har DIK och Svensk Biblioteksförning gått till källan, till bibliotekarieutbildningarna och till deras studenter. Genom samtal med dem har vi fått en bild av hur utbildningarna tänker kring rekrytering och möjligheterna för senare kompetensutveckling. Vi har också fått en bild av hur studenterna tänker kring sin utbildning och om vilka farhågor de har inför sitt kommande yrkesliv.

Utifrån dessa samtal har vi tagit fram en lista med fyra konkreta åtgärdsförslag, som på olika sätt svarar mot utmaningarna:

- Utöka antalet utbildningsplatser.
- Satsa på breddad rekrytering för rätt bibliotekarier i framtiden.
- Strukturerad kompetensutveckling.
- Skilj på profession och kompetens på bibliotek.

Biblioteken behövs mer än någonsin. Dessa åtgärdsförslag ger möjlighet att stärka de enskilda bibliotekarierna, bibliotekens samlade verksamhet och därmed relevansen för samhället i stort.

Anna Troberg, ordförande DIK

Johanna Hansson, ordförande Svensk biblioteksförning

1. Inledning

Efter en workshop om IFLA:s (International Federation of Library Associations and Institutions) riktlinjer för kontinuerlig professionell utveckling, då fackförbund, verksamma bibliotekarer och forskare möttes, insåg DIK och Svensk biblioteksforening att det saknades värdefulla synpunkter. Nämligen från studenterna – de som snart ska gå ut på arbetsmarknaden och forma framtidens bibliotek, profession och kompetenser. Gemensamt såg vi också ett behov av att prata om arbetsmarknaden och kompetensutveckling med utbildningarna.

DIK och Svensk biblioteksforening åkte därför på turné och besökte alla fem biblioteks- och informationsvetenskapliga utbildningar i Sverige. Där träffade vi lärare för samtal och hade en workshop med studenter på varje lärosäte. Samtalen och workshopporna fokuserade på framtidens arbetsmarknad, kompetensutveckling och på bibliotekariens roll i framtiden.

Kompetensturnén gav oss en bra bild av hur framtidens bibliotekarer ser på sitt värv och skapade grund för fortsatt dialog och samtal kring kompetensfrågor med utbildningarna.

2. Samtal med utbildningarna

Behovet av att lyfta frågor om kompetens har tydliggjorts från flera olika håll. En förutsättning för att kunna föra en dialog om utbildningssituationen och behov av kompetensutveckling är att först ta reda på utgångsläget. Hur ser utbildningen ut på våra fem utbildningsorter? I detta avsnitt hänvisar vi i stora delar till den rapport som sekretariatet för en nationell biblioteksstrategi släppte i april 2018. *Profession, Utbildning, Forskning. Biblioteks- och informationsvetenskap för en stärkt bibliotekarieprofession*.¹ I rapportens kapitel 4 beskrivs utbildningssituationen för bibliotekarer i Sverige

2.1. De olika utbildningarna

Utbildning i biblioteks- och informationsvetenskap finns förlagd vid fem lärosäten: Umeå, Uppsala, Växjö, Borås och Lund. Gemensamt för dem alla är att det man studerar är biblioteks- och informationsvetenskap. Idag finns möjlighet att läsa biblioteks- och informationsvetenskap inom ramarna för antingen ett kandidat-, magister- eller masterprogram. Dessutom erbjuder flera av dessa lärosäten studier på forskarnivå. Utbildningarna i biblioteks- och informationsvetenskap fördelar sig på följande sätt på respektive lärosäte:

- **Högskolan i Borås:** ett kandidatprogram, två masterprogram samt utbildning på forskarnivå inom biblioteks- och informationsvetenskap. Distans- och campusutbildning.
- **Linnéuniversitetet Växjö:** ett kandidatprogram i biblioteks- och informationsvetenskap samt ett masterprogram som ger examen i biblioteks- och informationsvetenskap med kulturvetenskaplig inriktning. Campusutbildning.
- **Lunds universitet:** ett masterprogram för ABM med inriktning mot biblioteks- och informationsvetenskap samt forskarutbildning. Campusutbildning.
- **Umeå universitet:** ett kandidatprogram och ett magisterprogram i biblioteks- och informationsvetenskap samt forskarutbildning. Campusutbildning.
- **Uppsala universitet:** ett masterprogram för ABM med inriktning mot biblioteks- och informationsvetenskap samt forskarutbildning. Campusutbildning.

1 Hansson, Joacim mfl. *Profession, Utbildning, Forskning. Biblioteks- och informationsvetenskap för en stärkt bibliotekarieprofession*. s. 45. 2018.

2.2. Samtal med utbildningsanordnarna

2.2.1. Utbildningen

Utbildningen är en vetenskaplig disciplin och en generalistutbildning. Detta innebär att praktisk erfarenhet och spetskompetens är något som arbetsgivare och individen tar ansvar för efter genomförd utbildning. I kapitel 3 i ovan nämnda rapport diskuteras bibliotekarierykets utveckling som profession. Att bibliotekarier idag har en akademisk examen med akademikerkompetens har tidigare lyfts av DIK som ett särskilt viktigt övergripande kompetensområde. Det innebär att man efter utbildningen har en helhetsförståelse och ett metaperspektiv på verksamheten. Det vill säga att den nyutexaminerade har goda förutsättningar att lära nytt samt kan hantera nya förutsättningar. Detta kan hos sektorn skapa en känsla av att det finns ett glapp mellan teori och praktik.²

Flera av utbildningarna har intervjuer som komplement vid antagning till utbildningen för att säkerställa att studenterna är motiverade och har en god kännedom om vilken typ av utbildning man väljer. Under samtalen har vi flera gånger kommit in på att det är en utmaning för hela sektorn att bredda rekryteringsbasen till utbildningarna.

Behovet av skolbibliotekarier kommer att växa under kommande år. Detta är något som utbildningarna är väl medvetna om och de erbjuder eller kommer att börja erbjuda olika vägar för att utbilda skolbibliotekarier.

Alla utbildningar bjuder in verksamma bibliotekarier som föreläsare och har referensgrupper med representanter från bibliotek i sina regioner. I samtalen har vi diskuterat frågan om var yrkesutövare och utbildningen möts i samtal om sektorns utmaningar.

2.2.2. Kompetensutveckling

En kontinuerlig professionell kompetensutveckling är nödvändig inom sektorn. Under våra samtal har vi diskuterat hur ansvar, former och möjligheter ser ut för utbildningsanordnarna att ge fristående kurser och uppdragsutbildningar. Universitetens resurstilldelningssystem har här en stor betydelse. När det handlar om ansvarsfördelning är det också av stor vikt att arbetsgivare avsätter resurser och tid för kompetensutveckling. Utbildningarna kan erbjuda uppdragsutbildningar om ekonomin är säkrad i förväg. En annan möjlighet är att arbetsgivare köper in kompetens och timmar från verksamma vid utbildningarna. På detta sätt kan lokala och specifika behov tillgodoses.

En fråga vi rörde oss kring handlade om hur arbetsgivare och utbildningar kan hitta ett sätt att erbjuda biblioteksmedarbetare kompetensutveckling på ett varierat och flexibelt, samt ekonomiskt hållbart sätt. En följdfråga blir då var och när behovet av kompetensutveckling identifieras och hur det tas vidare. Var finns sammanhanget där kompetensbehov och kompetensutveckling diskuteras i en större kontext?

3. Arbetsmarknaden för bibliotekarier

Arbetslöshetssiffror från AEA visar på en väldigt låg arbetslöshet bland DIK:s bibliotekariemedlemmar. I december 2017 låg den på 1,35 procent.³ Utbildningarna vittnar om en hög efterfrågan på deras studenter – bibliotekschefer ringer och efterlyser personal och många studenter har kvalificerade jobb redan när de tar examen, eller får jobb direkt i anslutning till avslutade studier.⁴

3 DIK:s arbetslöshetsstatistik december 2017.

2,4 Hansson, Joacim mfl. Profession, Utbildning, Forskning. Biblioteks- och informationsvetenskap för en stärkt bibliotekarieprofession. s. 45. 2018.

Den låga arbetslösheten och efterfrågan på bibliotekarier bekräftar den bild Svensk biblioteksförning och DIK har - bibliotekarier är på väg att bli ett bristyrke. Efterfrågan lär inte heller minska, då fler skolor sannolikt kommer att satsa på skolbibliotek framöver samtidigt som antalet biblioteksassistenter blir färre i förhållande till antalet bibliotekarier.

4. Studenternas bild av sitt framtida yrkesliv

4.1. Metod

Svensk biblioteksförning och DIK har träffat studenter från samtliga fem biblioteks- och informationsvetenskapliga utbildningar i Sverige (se mer om dem i avsnitt 2.1). Vi träffade allt från studenter på sin första termin på högskolan till dem som gick sista terminen på sin master. Det var mellan 15 och 30 studenter på varje workshop. För att få veta vad studenterna tycker om sin utbildning, sina kompetenser och sitt framtida yrkesliv, genomfördes workshops med den så kallade café-metoden. Vid tre olika bord fick studenterna diskutera tre olika frågeställningar:

- Vad är ett bibliotek?
- Vad förbereder utbildningen dig för?
- Vad ser du som din roll på biblioteket?

4.2. Vad är ett bibliotek?

Den här diskussionsfrågan kompletterades med underfrågorna:

- Hur ser du på biblioteket som funktion om 10 år?
- Hur och var skapas bilden av biblioteket?
- Vem bestämmer vad som är ett bibliotek?

Samtliga studenter visade goda kunskaper kring vilken typ av bibliotek det finns, även om folkbiblioteken oftast blev fokus för diskussionerna.

Beskrivningarna av ett bibliotek handlade sällan om ett rum med böcker, utan diskussioner fördes kring biblioteket som mötesplats, aktivitets- och informationscentrum och digitala labb. Biblioteken är en samling resurser - böcker så väl som digitala.

Många lyfte även (folk)bibliotekens arbete med prioriterade målgrupper och rollen som institutionen spelar för barn och i integrationen av nyanlända.

4.3. Vad förbereder utbildningen dig för?

Den här diskussionsfrågan kompletterades med underfrågorna:

- Vilka kompetenser har utbildningen gett dig?
- Vilka kompetenser önskar du att du hade fått?
- Vilken typ av bibliotek ser du att du kan arbeta på efter utbildningen?

Ett genomgående tema på samtliga workshops är att studenterna uppfattar utbildningen som allt för teoretisk i relation till det arbete de sedan ser sig utföra efter examen. Många av studenterna skulle vilja att det ingick utbildning i pedagogik och önskar kurser i bemötande och källkritik. Ett genomgående tema på kandidatutbildningarna var att studenterna upplever att de lär sig lite om mycket, men saknar fördjupning. Några studenter efterfrågade ett större digitaliseringsperspektiv.

Det är tydligt att samtliga utbildningar förbereder studenterna till att bli experter på att söka, hantera och sortera information, men studenterna har svårt att se hur det ska omvandlas till praktiska färdigheter. Många uppskattar även bredden på utbildningen - de blir allmänbildade.

Alla studenter säger att de efter utbildningen kan börja arbeta på folkbibliotek och högskolebibliotek. Endast vid en utbildning säger studenterna att de känner sig redo att gå direkt från utbildning till ett skolbibliotek.

4.4. Vad ser du som din roll på biblioteket?

Den här diskussionsfrågan kompletterades med underfrågorna:

- Vad är ingången till bibliotekaryrket för dig?
- Vad har du för förväntningar på din framtida arbetsplats?
- Vill du leda?

På frågan "Varför vill du bli bibliotekarie?" svarar en majoritet av studenterna "böcker" eller att de gillar biblioteket som rum. Det är en trygg plats som många kopplar till barndomen. Några studenter lyfte andra aspekter som att de vill möta och hjälpa människor, arbeta på mötesplatsen biblioteket samt informations- och datahanteringen.

Förväntningarna på den framtida arbetsplatsen är många och breda. Flera studenter lyfter att de ser fram emot att få vara med och utveckla verksamheten. De lyfter sådant som förväntan på att bli väl mottagna på den nya arbetsplatsen, få en bra introduktion och att arbetsmiljön ska vara god. Konkreta arbetsuppgifter som studenterna ser fram emot är att projektleda, köpa in litteratur och planera kulturverksamhet.

Studenterna är rädda för generationskrockar när de kommer ut på arbetsmarknaden.

Väldigt få studenter ser chefskap som något de vill prova på.

4.5. Analys

Studenterna ser primärt en karriär på folkbibliotek framför sig. Några är intresserade av högskolebibliotek, någon enstaka av skolbibliotek. Studenterna har även svårt att se hur deras teoretiska kunskaper ska hjälpa dem i ett, för dem, praktiskt yrke. Kopplingen mellan teori och praktik upplevs som oklar. Det är inget unikt för studenter inom biblioteks- och informationsvetenskap, ska dock sägas, men många hade förväntningar på en mer praktisk utbildning. Bland magister- och masterstudenter finns en mycket större trygghet i, och tillit till, sina kompetenser och att de är tillräckliga för arbetsmarknaden.

De flesta av studenterna kunde som sagt inte se sig som skolbibliotekarier, i alla fall inte direkt efter examen. Det sågs som en tung roll, med mycket ansvar och ensamarbete, som kräver kunskaper de inte ansåg sig ha. Främst var det pedagogik och källkritik som studenterna efterfrågade. Det är problematiskt om utbildningarna inte kan ge sina studenter den kunskap och de färdigheter som krävs för att bli skolbibliotekarie direkt efter utbildningen, särskilt då det är där efterfrågan på bibliotekarier kommer att öka.

Det blev uppenbart under workshopparna att studenterna hade andra förväntningar på sin utbildning, och till viss del även på yrkesrollen, än vad en biblioteks- och informationsvetenskaplig utbildning faktiskt innebär. Bibliotekaryrket är också något annat än det många mötte som barn när de lånade böcker på sitt folkbibliotek. Att förändra den bilden är något som är svårare att komma åt. Utbildningarna är i sin information i utbildningskataloger

och på sina webbplatser tydliga med vad utbildningarna innehåller, men bilden i samhället är fortfarande att bibliotekarier jobbar med att katalogisera och ordna böcker. Här behöver alla aktörer inom sektorn arbeta med att förändra bilden av en bibliotekaries arbete och kompetenser.

5. Åtgärder

Utifrån samtalen med utbildningarna och mötet med studenterna ser DIK och Svensk biblioteksförening att följande fyra åtgärder är nödvändiga för att långsiktigt ge bibliotekarier förutsättningar för att utvecklas:

- Utöka antalet utbildningsplatser. Det är på vissa håll i landet brist på bibliotekarier, samtidigt som vi ser ett stort framtida behov av skolbibliotekarier. Det kommer att behövas utbildas fler bibliotekarier framöver för att täcka behovet.
- Satsa på breddad rekrytering för rätt bibliotekarier i framtiden. Biblioteken är homogena arbetsplatser som inte speglar det omgivande samhället. Samtidigt ökar efterfrågan på bibliotekarier som pratar fler språk än svenska och engelska. Ska ett bibliotek kunna vara del av ett samhälle, måste det även spegla det. Framtidens bibliotekarier behöver andra kompetenser än dåtidens - verksamhetsutveckling, utåtriktat arbete samt digital kompetens och intresse, kommer vara kärnan i det framtida bibliotekaryrket.
- Säkerställ strukturerad kompetensutveckling. Det råder brist på relevant och strukturerad kompetensutveckling för bibliotekarier. Så som resurstilldelningssystemet är uppbyggt, är det direkt olönsamt för lärosätena att erhålla kurser som ingen slutför. Arbetsgivarna vill i sin tur inte betala för uppdragsutbildningar. Det finns därför ett stort behov av en struktur och en strategi för kontinuerlig professionell utveckling där möjligheter och ansvar behöver förtydligas - mellan arbetstagare, arbetsgivare och lärosäten.
- Skilj på profession och kompetens på bibliotek. Bibliotekarier är nödvändiga på ett bibliotek. Deras unika kompetenser går inte att byta ut. Men biblioteken utvecklas i takt med samhället. Det innebär att det på vissa bibliotek kan behövas kompetens som inte bibliotekarier besitter. Biblioteken måste våga satsa på bibliotekarier med rätt och relevant kompetens. Beroende på bibliotekets målgrupp, användare och särskilda förutsättningar kan annan kompetens än den specifika bibliotekariekompetensen också behövas.

6. Vägen framåt

DIK och Svensk biblioteksförening har tillsammans identifierat ovanstående punkter som behöver åtgärdas för att bibliotekarier och biblioteksväsendet ska kunna fortsätta utvecklas i den takt som samhället kräver. Men detta är inte problem och utmaningar som vi på egen hand kan åtgärda - det krävs fortsatt dialog inom branschen och att andra aktörer kliver in och tar sitt ansvar.

Bibliotekarie är ett bristyrke. Regeringen och lärosätena måste inse detta och agera genom att ge utbildningarna mer resurser. Här spelar utbildningarna, arbetsgivarna och intresseorganisationer som DIK och Svensk biblioteksförening en stor roll för att visa på hur det ser ut på arbetsmarknaden.

Arbetet med att bredda rekryteringen och rekrytera rätt studenter till utbildningarna är även det en gemensam fråga för utbildningarna, arbetsgivarna och intresseorganisationer. Alla har ett gemensamt ansvar att visa upp bibliotekaryrket så som det faktiskt är, och utbildningarna måste hitta vägar att rekrytera studenter utanför de "vanliga" grupperna som redan idag söker sig till utbildningarna.

Arbetsgivarna har ett stort ansvar för kompetensutvecklingen av medarbetarna i att ge dem tiden att utbilda sig, men även att finansiera utbildningarna som krävs. Arbetsgivarna behöver även ställa krav på att den som ges möjlighet att läsa en kurs på högskolan även tar poängen, för att det ska vara möjligt för lärosäten att hålla i fortbildningskurser.

Slutligen måste bibliotekarier få lov att vara bibliotekarier. Det är olyckligt för alla om bibliotekarieprofessionen urvattnas i takt med att bibliotekens uppgifter utvecklas. Det är viktigt att arbetsgivarna identifierar vilka kompetenser som behövs inom sina bibliotek, så att de bemannar utefter behov, inte vana. Det innebär att bibliotekarietjänster kan behöva kompletteras med tjänster med andra kompetenser.

